

تورم روسیه به قبل از جنگ و کرونا بازگشت، آیا این مدل در ایران قابل تکرار است؟

شرط موفقیت الگوی روسی کنترل تورم

مهدی عبداللهی
مدیر گروه اقتصاد

روز ۵ اسفند ۱۴۰۰ برابر با ۲۴ فوریه ۲۰۲۲ روسیه اولین حملات نظامی خود به اوکراین را آغاز کرد؛ جنگی که حالا نزدیک به ۱۵ ماه از شروع آن می‌گذرد اما افلا تحلیلگران چشم‌انداز مثبتی برای اتمام آن متصور نیستند. با شروع جنگ، آمریکا و کشورهای غربی تحریم‌های گسترده‌ای را علیه روس‌ها به اجرا گذاشتند. این تحریم‌ها با عبور از تحریم شخصیت‌ها و الیگارش‌های روس، به شرکت‌ها و نهاد‌های دولتی و رسمی رسید. اثر روانی شوک خارجی در هفته‌های اول شروع جنگ باعث شد نرخ برابری روبل به دلار از ۸۰ به ۱۳۳ روبل نیز برسد اما طولی نکشید که روس‌ها موفق شدند تا حدود زیادی از تبعات تحریم‌ها و شوک‌های خارجی علیه اقتصاد و پول ملی این کشور جلوگیری کنند. گرچه تبعات و ضرر و زیان تحریم‌ها برای هر کشوری و روسیه نیز قابل انکار نیست اما اقتصاد روسیه برخلاف دیگر کشورهای تحریم‌شده از جمله ایران، از ثبات نسبی برخوردار است. بررسی‌ها نشان می‌دهد بخش زیادی از ثبات اقتصاد کلان در روسیه م‌رهون ۱- حفظ ساختار پرداخت رسمی که اجازه مدیریت نوسانات نرخ رشد ارز را به دولت و بانک مرکزی می‌دهد، ۲- جایگاه بالای بانک مرکزی و ابزار آن یعنی نرخ بهره برای تحقق هدف گذاری تورم، ۳- وضعیت بهتر متغیرهای کلان همچون رشد نقدینگی، تولید و سطح عمومی قیمت‌ها در قبل از شروع تحریم‌ها، ۴- مدیریت نرخ ارز و ذخایر ارزی در قبل و بعد از شروع جنگ و تحریم‌ها است. مجموع این شرایط موجب شده نرخ تورم سالانه منتهی به آوریل ۲۰۲۳ در این کشور به ۲٫۳ درصد برسد که کمترین مقدار در سه سال اخیر است. گرچه بانک مرکزی روسیه می‌گوید این نرخ ۲٫۳ درصدی موقتی بوده و ممکن است نرخ تورم این کشور به دلایلی همچون شرایط داخلی و شوک‌های خارجی بالا برود اما اخیراً رئیس بانک مرکزی روسیه این وعده را به مردم داده که سیاستگذار همه تلاش خود را به کار خواهد بست تا سال ۲۰۲۴ نرخ تورم این کشور حول وحوش نرخ هدف گذاری شده ۴ درصدی بماند.

ثبات روبلی

براساس داده‌ها، نرخ برابری روبل به دلار از حدود ۸۵ روبل به ازای یک دلار در قبل از شروع جنگ روسیه- اوکراین به حدود ۸۰ روبل در روزهای اخیر رسیده است. البته این نرخ با شروع جنگ دو کشور حتی در هفته اول مارس ۲۰۲۲ به عدد ۱۳۳ روبل به ازای یک دلار نیز رسید، اما با سیاستگذاری دقیق بانک مرکزی این کشور، نرخ برابری روبل به دلار طی ۲۰ روز به حدود ۸۰ روبل قبل از شروع جنگ برگشت. همچنین این نرخ حتی در روز ۱۹ ژوئن به کانال ۵۰ روبلی نیز برگشت، اما در این کانال چندان ماندگار نبود و طی چند ماه اخیر نرخ روبل در کانال ۷۰ و ۸۰ نوسان‌های جزئی را تجربه کرده است. در مجموع نرخ ۸۰ روبلی فعلی فاصله چندانی با نرخ میانگین ۷۰ تا ۷۵ روبلی سال‌های ۲۰۲۰ و ۲۰۲۱ ندارد.

تورم ۲ درصدی

براساس آمارهای اداره آمار رسمی کشور روسیه (Rosstat)، تورم سالانه منتهی به آوریل ۲۰۲۳ در این کشور به حدود ۲٫۳ درصد رسیده که کمترین مقدار تورم سالانه از فوریه ۲۰۲۰ تاکنون است. طبق آمارهای روستات، با شروع جنگ روسیه- اوکراین، این کشور حتی در ۱۷ و ۱۸ درصدی را نیز تجربه کرده، اما در ماه مارس سال جاری تورم این کشور به ۳٫۵ و در آوریل به ۲٫۳ درصد رسیده است. این درحالی است که قبل از شروع جنگ روسیه- اوکراین، تورم روس‌ها در فوریه ۲۰۲۲ حدود ۹٫۲ درصد بوده است.

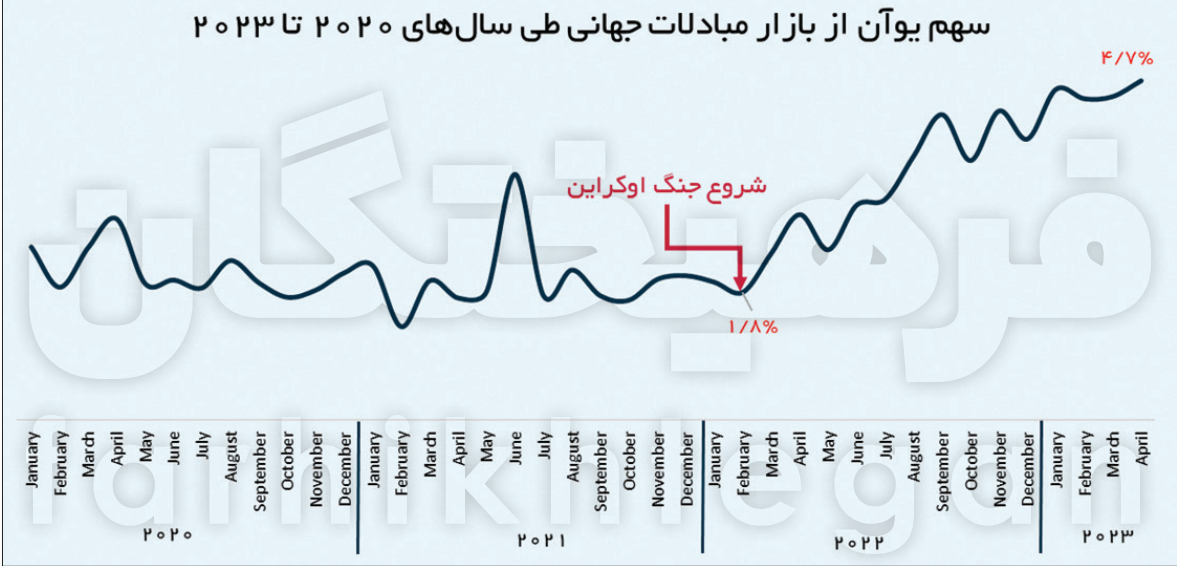
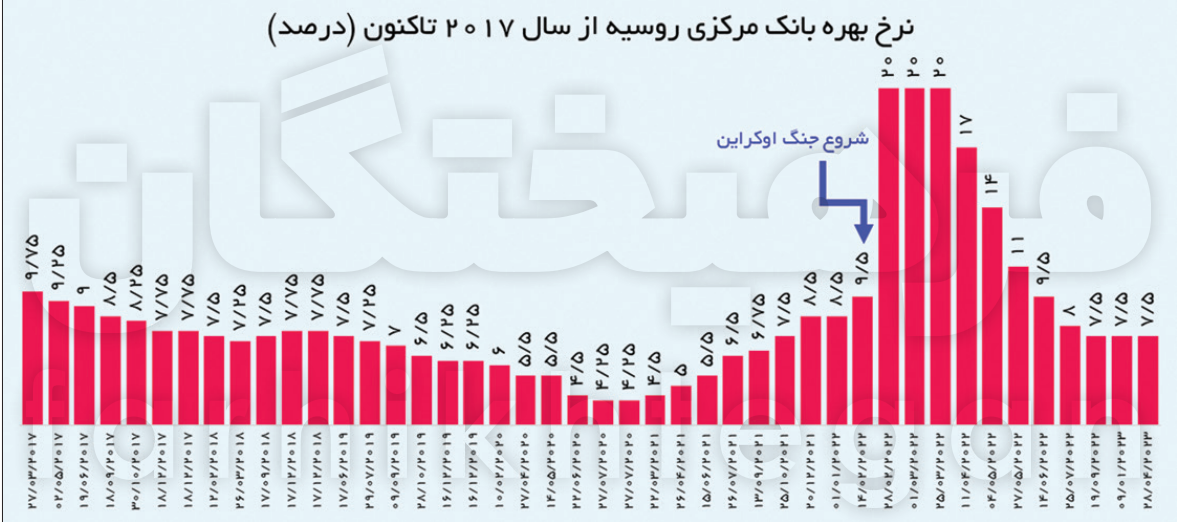
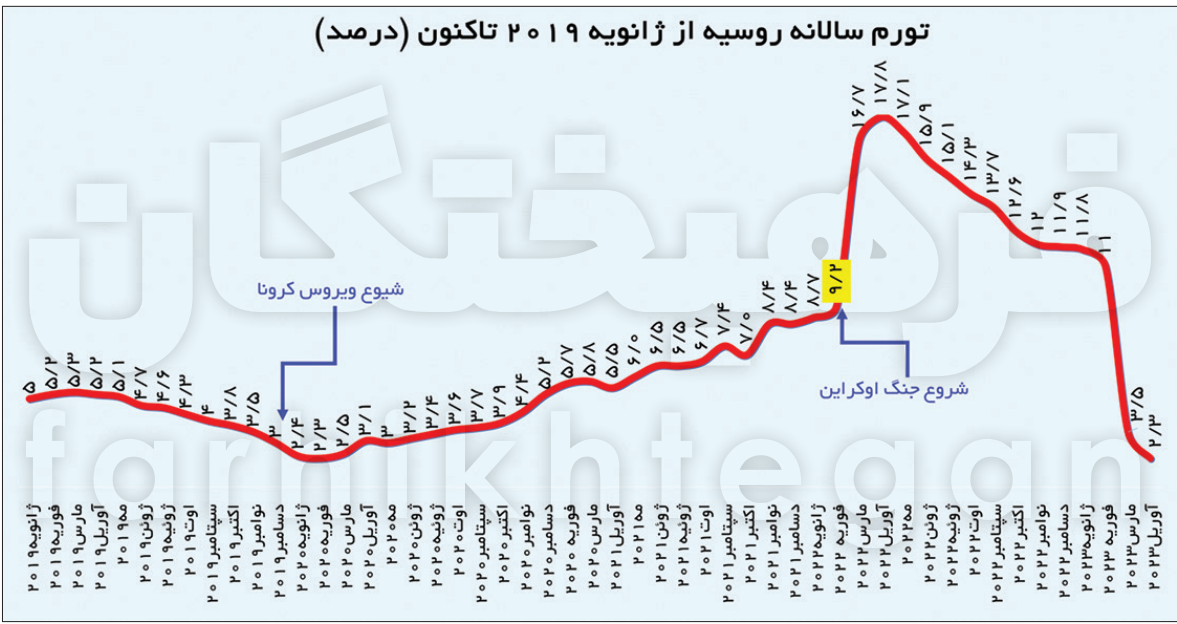
حفظ ساختار پرداخت رسمی

برخی از تحلیلگران می‌گویند یکی از تفاوت‌های روسیه و ایران در مواجهه با تحریم‌ها، وجود حدی از ساختار پرداخت رسمی در روسیه و از بین رفتن آن برای ایران است. به عبارتی، این تحلیلگران معتقدند یکی از دلایل موفقیت‌های روس‌ها در کنترل تورم، مدیریت نرخ رشد ارز بوده است، امری که بدون بستن حساب سرمایه‌های متعلق به این گروه می‌گردد. بستن حساب سرمایه بدون احیای ساختار پرداخت رسمی کشور امکان‌پذیر نیست. به اعتقاد آنان بخشی از ساختار پرداخت رسمی روسیه هنوز سالم مانده و کار می‌کند درحالی‌که در ایران از اواخر دهه ۱۳۷۰ ساختار پرداخت رسمی کشور دچار مشکل شده و از اوایل دهه ۱۳۹۰ آن ساختار کاملاً از بین رفته و مبادلات ارزی ایران به واسطه شرکت‌های تراستی انجام می‌شود که بانک مرکزی قادر به نظارت بر آنها نیست.

۲۸ فوریه ۲۰۲۲ ولادیمیر پوتین، در پاسخ به تحریم‌های کشورهای غربی، دستور به اعمال کنترل حساب سرمایه داد. طبق این دستور، شهروندان روسیه از انتقال پول به بانک‌های خارجی منع شدند. پرداخت‌های خارجی جهت بازپرداخت بدهی‌های خارجی مسدود شد. کارگزاران بورس هم از فروش اوراق بهادار کشورهای خارجی منع شدند. طبق این دستور، از اول مارس پرداخت‌های ارزی به افراد غیرمقیم (مرتبط با قراردادهای وام)، بانک‌ها و سازمان‌های مرتبط با بازارهای مالی خارج از روسیه ممنوع اعلام شد. همچنین افراد مقیم در روسیه از انتقال پول از طریق ارائه‌دهندگان خدمات پرداخت خارجی منع شدند. الزام به فروش ۸۰ درصد از ارزهای حاصل از صادرات در بازار ارز از دیگر اقدام‌های مهم در این راستا بوده است. اما ساختار پرداخت رسمی روسیه با اروپایی‌ها نیز به واسطه وابستگی آنان به گاز روسیه نسبتاً برقرار است. همچنین داده‌های سوئیت نشان می‌دهد سهم یوان از تأمین مالی تجاری از زمان حمله روسیه به اوکراین بیش از دو برابر شده است؛ افزایشی که به گفته تحلیلگران نشان‌دهنده استفاده بیشتر از پول چین برای تسهیل تجارت با روسیه است. داده‌های تأمین مالی تجاری سوئیت، پلنفرم پرداخت‌ها و تأمین مالی بین‌المللی، نشان می‌دهد که سهم یوان براساس ارزش بازار حدود ۲ درصد در فوریه ۲۰۲۲ به ۴٫۵ درصد یک سال بعد (تا پایان مارس ۲۰۲۳) افزایش یافته است. این افزایش ه‌سا، واحد پول چین را در رقابت تنگاتنگ با یورو قرار می‌دهد که ۶ درصد از کل مبادلات تجاری جهان را تشکیل می‌دهد. گرچه هنوز دلار سهم ۸۳٫۷ درصدی از مبادلات تجاری جهان را دارد، اما برخی تحلیلگران می‌گویند سهم رو به رشد پول چین از تأمین مالی تجاری، نشان‌دهنده آمنازی برای یکن در تلاش برای تسریع بین‌المللی شدن یوان و چالشی جدی برای غرب است که با ابزار تحریم‌ها می‌خواهد موسسات مالی بزرگ روسیه را از سوئیت حذف کند.

آرتور کروبر، از محققان گروه تحقیقاتی Gavekal Dragonomics می‌گوید: «احتمالاً افزایش سهم یوان پس از جنگ روسیه و اوکراین نشان‌دهنده افزایش تجارت روسیه [با چین] است که از طریق واسطه‌ها انجام می‌شود. و یی با اشاره به رشد عجیب در حجم واردات نفت چین از مالزی از مارس سال گذشته که بیش از ظرفیت تولید این کشور بوده، می‌گوید: «مقدار زیادی از نفت روسیه از طریق خاورمیانه و مالزی به چین ارسال می‌شود و تسویه آن به یوان بوده است.»

اماد در کنار افزایش سهم یوان در مبادلات سوئیت، روسیه به سامانه پرداخت بین‌بین‌بانکی

فرامرزی چین موسوم به CIPS که جایگزین چینی برای سوئیت است نیز دسترسی دارد و سال گذشته تجارت دوجانبه بین دو کشور به رکورد ۱۸۵ میلیارد دلار افزایش یافت؛ چراکه شرکت‌های روسی بیشتری خریدهای کالاهای چینی را به یوان پرداخت کردند. داده‌های بانک مرکزی چین نشان داد که کل تسویه‌حساب‌های CIPS در سال ۲۰۲۲ به ۹۷ میلیارد یوان (۱۴ تریلیون دلار) رسیده که نسبت به سال قبل ۲۱ درصد افزایش داشته است.

جایگاه نرخ بهره در اصلاحات روسی

پس از بیانیه مشترک آمریکا، اتحادیه اروپا، انگلیس، کانادا، فرانسه، آلمان و ایتالیا در ۲۶ فوریه ۲۰۲۲ در خصوص اعمال محدودیت‌های مالی علیه نظام بانکی روسیه و قطع دسترسی برخی بانک‌های روسیه از سوئیت، در تاریخ ۲۸ فوریه خزانه‌داری آمریکا تراکنش با بانک مرکزی روسیه، صندوق ثروت ملی فدراسیون روسیه و وزارت دارایی فدراسیون روسیه را ممنوع اعلام کرد. پس از این اتفاق، نرخ هر دلار از ۸۴ به ۱۰۵ روبل رسید و تا هفته اول مارس ۲۰۲۲ این مقدار حتی به ۱۳۳ روبل نیز رسید. همزمان با این اقدامات، بانک مرکزی روسیه نرخ بهره بین بانکی را از ۹٫۵ به ۲۰ درصد افزایش داد تا باعث جذابیت نگهداری روبل و کاهش تقاضای تبدیل روبل به ارزهای خارجی شود. پس از کاهش نرخ ارز، بانک مرکزی روسیه اقدام به کاهش نرخ بهره در چهار مرحله کرد. درحال حاضر، نرخ بهره بانک مرکزی روسیه به ۷٫۵ درصد رسیده که برابر با دو ماه قبل از شروع جنگ اوکراین است. تحلیلگران می‌گویند برخلاف کارکرد نرخ بهره در اقتصاد روسیه، اثربخشی افزایش نرخ سود بانکی در ایران بر تراز پرداخت‌ها به دلایلی نظیر ریسک و موانع پیش‌روی ورود سرمایه، منفی بودن نرخ حقیقی سود بانکی در ایران (در مقایسه با مقدار مثبت بهره حقیقی در روسیه)، رکود ناشی از افزایش و مثبت شدن نرخ حقیقی سود بانکی و تشدید ناترازی بانکی در صورت افزایش نرخ سود (افزایش بیشتر هزینه‌های نظام بانکی نسبت به بازدهی دارایی‌ها)، قابل قیاس با اثربخشی این ابزار سیاستی در روسیه نیست.

تفاوت متغیرهای کلان اقتصادی

یکی دیگر از تفاوت‌های اقتصاد ایران با روسیه، وضعیت متغیرهای کلان همچون رشد نقدینگی، تولید و سطح عمومی قیمت‌ها در قبل از شروع تحریم‌هاست. این عوامل از جمله عوامل تعیین‌کننده ارزش پول ملی هر کشوری در بازه بلندمدت هستند. این بازه بلندمدت در کشورهای دارای تورم و رشد نقدینگی بالا، به دلیل تعدیلات سریع تر قیمت‌ها سال‌های کمتری را دربرمی‌گیرد. به‌طورکلی، کشورهای دارای رشد نقدینگی و تورم بالا با روند افزایشی نرخ اسمی از مواجه می‌شوند. البته می‌توان با استفاده از واردات و منشأ ارزهای حاصل از زانت منابع طبیعی

تورم سالانه روسیه از ژانویه ۲۰۱۹ تاکنون (درصد)

شیوع ویروس کرونا

شروع جنگ اوکراین

نرخ بهره بانک مرکزی روسیه از سال ۲۰۱۷ تاکنون (درصد)

شروع جنگ اوکراین

ابزار قوی هدف‌گذاری تورم روی ۴ درصد

طی یک‌سال اخیر با اجرای موفقیت‌آمیز سیاست‌های پولی روس‌ها، الویرا ناپولیونا، رئیس بانک مرکزی این کشور به یکی از چهره‌های مشهور تبدیل شده است. یکی از موفقیت‌های بانک مرکزی روسیه، تلاش برای رسیدن به نرخ هدف گذاری شده تورم بوده است. ناپولیونا در بیانیه ۲۸ آوریل ۲۰۲۳ بانک مرکزی روسیه با اعلام حفظ نرخ بهره در ۷٫۵ درصد می‌گوید: «هدف‌گذاری ما برای تورم روی عدد ۴ درصد تا سال ۲۰۲۴ است. حالانچه رشد تورم کمی کندتر است، درحالی‌که رشد تولید ناخالص داخلی سریع‌تر از پیش‌بینی ما در فوریه است. ما انتظار داریم اقتصاد در سال جاری به روند بهبود خود ادامه دهد. بهبود آن ممکن است با افزایش فشار تورمی همراه باشد، درحالی‌که این امر تا حد زیادی به عوامل سمت تقاضا بستگی دارد. اگر نشانه‌هایی از چنین افزایشی در تورم را مشاهده کنیم که تهدیدی برای دستیابی به هدف ۴ درصدی در سال ۲۰۲۴ خواهد بود، باید در جلسات بعدی نرخ بهره را افزایش دهیم.»

رئیس بانک مرکزی در بیانیه مطبوعاتی بانک مرکزی می‌گوید: «اکنون می‌خواهم روی دلایل تصمیم‌مان صحبت کنم؛ مورد اول اینکه تورم سالانه به‌طور موقت در سطوح پایین‌تر است. اما تاکید می‌کنم که این تنها کاهش موقت تورم سالانه است و نباید آن را دست‌نهایی به هدف و تثبیت در این سطح تلقی کرد. ما پیش‌بینی می‌کنیم که تورم تنها در سال آینده در هدف تثبیت (هدف گذاری ۴ درصدی) شود. یک عامل مهم تسریع‌کننده تورم، بازگشت تقاضای مصرف‌کننده است. این امر از آمارهای اخیر مربوط به مخارج خانوارها، قبل از هر چیز در خدمات و همچنین افزایش تقاضا برای وام مشهود است.»

رئیس بانک مرکزی استدلال می‌کند که «فعالیت‌های اقتصادی درحال بهبود است. با توجه به انعطاف سریع‌تر اقتصاد، پیش‌بینی رشد تولید ناخالص داخلی در سال جاری (بانه ۰٫۵ تا ۲ درصد افزایش داده‌ایم. تا پایان سال آینده، اقتصاد به سطوح اواخر سال ۲۰۲۱ با نرخ رشد ۰٫۵ تا ۲٫۵ درصد خواهد رسید. علاوه بر این اقتصاد بین ۱٫۵ تا ۲٫۵ درصد در سال رشد خواهد کرد. شرکت‌ها به بازگاری با وضعیت جدید ادامه می‌دهند. این روند با گسترش تقاضای خصوصی و عمومی پشتیبانی می‌شود. براساس ارزیابی‌های ما، امروزه تقاضا در اقتصاد با پویایی تولید محصول و خدمات همبستگی دارد. افزایش سریع‌تر تولید به‌دلیل محدودیت منابع، عمدتاً به‌دلیل وضعیت نسبتاً پیچیده در بازار کار، مانع از آن می‌شود. تقاضا برای نیروی کار همچنان درحال رشد است. بسیاری از شرکت‌ها برای استخدام پرسنل با مشکل مواجه هستند. شرکت‌ها تقاضای برای برنامه‌نویسان، مهندسان ساختمان و کارگران کم‌ مهارت را افزایش داده‌اند. این باعث افزایش هزینه‌های نیروی کار می‌شود، درحالی‌که بهره‌وری نیروی کار ممکن است عقب بماند.»

الویرا ناپولیونا در ادامه به شرایط بیرونی اشاره می‌کند و می‌گوید: «جهان همچنان با تهدیداتی برای ثبات مالی مواجه است که بر رشد اقتصاد جهانی فشار وارد می‌کند. این رشد با بازگشایی اقتصاد چین حمایت می‌شود. تاثیر عوامل مثبت و منفی محیط خارجی بر روسیه به دلیل تحریم‌ها محدود است. با وجود این، این اثرات، اول از همه از طریق تقاضا برای صادرات روسیه، قیمت‌ها و مقادیر آنها به اقتصاد روسیه منتقل می‌شود. در سه‌ماهه اول، ارزش صادرات نسبت به سال گذشته کاهش یافت، نزدیک به سقف بالای سال‌های گذشته بود. واردات همچنان به رشد خود ادامه داد. با توجه به این روندها، در پیش‌بینی اصلاح‌شده تراز پرداخت‌ها، پیش‌بینی صادرات را اندکی کاهش داده و پیش‌بینی واردات را افزایش داده‌ایم، در نتیجه تراز حساب جاری به ۴۷ میلیارد دلار در سال جاری کاهش می‌یابد.

اکنون درمورد خطراتی صحبت می‌کنم که ممکن است باعث انحراف تورم از پیش‌بینی پایه شود. ریسک‌های تورمی همچنان بالاتر هستند. در وهله اول، این خطر تشدید احتمالی تحریم‌هاست. دومین خطر، کسری نیروی کار در بازار است که ممکن است تغییر ساختاری اقتصاد را مهار کند و قیمت‌ها را بالا ببرد. ریسک سوم این است که عرضه در بازارهای تولید و خدمات از گسترش تقاضای مصرف‌کننده عقب بماند. علاوه بر این، ما به نظارت دقیق بر پیشرفت اجرای سیاست مالی ادامه خواهیم داد. سناریوی پایه ما به اهداف بودجه فعلی منتهی است. اگر کسری بودجه در افق میان‌مدت بیشتر افزایش یابد، ممکن است نیاز به تشدید سیاست پولی خود داشته باشیم. من می‌خواهم تاکید کنم که این اندازه کسری ساختاری است، نه هزینه بودجه، که برای ما در تصمیم‌گیری ضروری است.»

رئیس بانک مرکزی روسیه می‌گوید به‌دلیل تاخیر زمانی سیاست‌های پولی، تصمیمات آتی ما در مورد نرخ بهره به‌طور فزاینده‌ای بر نرخ تورم سال آینده تاثیر می‌گذارد که در آن تورم باید به هدف ۴ درصد بازگردد و در این سطح تثبیت شود. پیش‌بینی به‌روز شده ما از میانگین نرخ بهره ۷٫۳ تا ۸٫۲ درصد برای امسال و ۶٫۵ تا ۷٫۵ درصد برای سال ۲۰۲۴ است. درحال حاضر افزایش تدریجی فشار تورمی تا پایان سال پیش‌بینی می‌کنیم و در جلسات بعدی از ابزار نرخ بهره برای رسیدن به نرخ تورم هدف گذاری شده ۴ درصدی بیشتر حرف خواهیم زد.